
ДИСКУСИИ

НЯКОИ ВЪПРОСИ, СВЪРЗАНИ С ЛЕГИТИМАЦИЯТА НА СТРАНИТЕ В ГРАЖДАНСКИЯ ПРОЦЕС

*Симеон Тасев**

В преобладаващия брой случаи в практиката легитимирани за водене на процеса са субектите на материалните правоотношения. Като субекти и на процесуални правоотношения те трябва да притежават и процесуална правоспособност – липсата на такава е пречка за нормалното развитие на процеса. Но това обстоятелство не е непоправим факт и в тези случаи съдът служебно е длъжен да вземе мерки за отстраняване на констатираните нередовности.

В съдебната практика има случаи на образувано исково производство срещу ответник длъжник, който е починал преди предявяването на иска. Когато страната умре в течение на процеса, производството продължава с участието на правопреемника (чл. 227 ГПК). В тези случаи съдът спира производството на основание чл. 229, ал. 1, т. 2 ГПК и възникват последиците на чл. 230, ал. 2 ГПК. Първата хипотеза обаче не е уредена изрично в кодекса. При това положение се поставя въпросът приложимо ли е по аналогия правилото на чл. 230, ал. 2 ГПК, което не установява изключения.

Вън от съмнение е обстоятелството, че ако ищецът е знаел за настъпилата смърт преди образуването на делото, той едва ли би предявил иск срещу починало лице – ответник. Това е така, защото би се обременил със заплащането на дължимите държавни такси и разноски, когато починалият няма наследници или ако наследниците не са приели наследството или са се отказали от него (чл. 49 и 52 ЗНасл)

В разглеждания случай се поставят въпроси за правните последици на предявения иск – за процесуалните действия на съда и страните.

В правната теория и съдебната практика основателно се приема, че когато ищецът е допуснал грешка (очевидно не по негова вина) при обозначаването на действи-

* Професор, доктор по право.

телният ответник, грешката може да бъде поправена, без това да представлява изменение на иска.¹

В този случай, както и при призоваването на страните, се поставя въпросът за проверка на тяхната идентичност и тя се извършва от съда служебно.²

Когато страната е починала преди предявяването на иска, наследниците не стават страна в процеса, докато не им се връчи препис от исковата молба срещу починалия ответник (вж. р. № 63–301–15 на ВКС, IV г. о.). От това следва, че съдът е длъжен да отстрани служебно допуснатите нередовности съгласно чл. 129 ГПК.

Както е известно, служебното начало произтича от задължението на съда да разгледа и разреши всяка подадена до него молба за защита и съдействие за лични и имуществени права (чл. 2 ГПК).

Съгласно чл. 7, ал. 1 ГПК съдът служебно извършва необходимите процесуални действия по движението и приключването на делото и следи за допустимостта и надлежното извършване на процесуалните действия от страните. Той е длъжен също да осигури на страните възможност и да им съдейства за установяване на фактите, които са от значение за решаване на делото (чл. 10 ГПК).

Във връзка с нормалното развитие на процеса върху съда тежат редица задължения, които са формулирани императивно в чл. 129–131 ГПК. Съдът е длъжен да провери редовността на исковата молба и ако тя не отговаря на изискванията по чл. 127, ал. 1 и по чл. 128 ГПК, трябва да съобщи на ищеца да отстрани в едноседмичен срок допуснатите нередовности. Ако в този срок те не бъдат отстранени, исковата молба заедно с приложенията му се връща (чл. 129, ал. 1–3 ГПК).

След приемането на исковата молба съдът е длъжен да изпрати препис от нея заедно с приложенията на ответника, да му укаже да подаде писмен отговор в едномесечен срок (чл. 131, ал. 1 ГПК). След изпълнение на тези действия съдът е длъжен да извърши подготовка на делото в закрито заседание и да се произнесе с определение по всички предварителни въпроси (чл. 140 ГПК).

По силата на служебното начало съдът съдейства на страните за изясняване на делото от фактическа и правна страна (чл. 7, ал. 2, изр. 2 ГПК).

В случаите на предявен иск срещу ответник, починал преди образуването на исковото производство, се поставя въпросът за правните последици относно процеса.

При такава хипотеза съдът трябва да остави исковата молба без движение съгласно чл. 129, ал. 2 ГПК и да съдейства на ищеца за установяване на правоприемниците на починалия. Това не може да се осъществи преди образуването на делото поради ограниченията, установени в Закона за защита на личните данни и в службите към общините.

¹ Сталев, Ж., А. Мингова, О. Стамболиев, В. Попова, Р. Иванова. Българско гражданско процесуално право. 9. прераб. и доп. изд. С.: Сиела Норма, 2012, с. 148.

² Пак там, с. 148.

Единствената правна възможност за установяване на универсалните правоприемници на починалия е издаването на съдебно удостоверение за получаване на удостоверение за наследници, както и за адресната им регистрация. Когато в определения едномесечен срок тези актове не може да бъдат получени, съдът определя нов срок за това. Без удостоверение за наследници на починалия ответник обективно не е възможно да бъдат конституирани като страни в процеса неговите правоприемници.

В разглеждания случай разпоредбата на чл. 130 ГПК е неприложима. Предявеният иск за защита на нарушеното субективно право не е недопустим. Той би бил недопустим, ако спорът е разрешен с влязло в сила решение, в които случаи повторно заведеното дело се прекратява служебно от съда (чл. 299, ал. 1 и 2 ГПК).

Когато съдът неправилно приложи разпоредбата на чл. 130 ГПК, този незаконосъобразен акт подлежи на съдебен контрол съгласно чл. 130, изр. 2 ГПК по реда на чл. 274 и 279 ГПК. В това производство е недопустимо позоваването на практика на отделен състав на ВКС, установена с р. № 1211–98–IV г. о.

Неправилното прекратяване на образуваното производство в разглежданата хипотеза по същество е *отказ от правосъдие*. То застрашава интересите на ищеца кредитор, особено в случаите на предявен иск за вземане, което се изсрочва с погасителната давност съгласно чл. 110–120 ЗЗД. За да не настъпват тези неблагоприятни последици за него, съдът трябва да съдейства за установяване на наследниците на починалия, които са негови универсални правоприемници. Само по този начин те може да бъдат конституирани като ответници в процеса и ще бъдат спазени изискванията относно пасивната легитимация.

При универсалното правоприемство, какъвто е случаят на наследяването по закон (чл. 5 и сл. ЗНасл), настъпва правоприемство не само в процесуалното, но и в материалното правоотношение.

В тези случаи призованите наследници на починалия трябва да са приели наследството, защото то се придобива с неговото приемане (чл. 48 във вр. с чл. 49 ЗНасл).

С отмяната на чл. 50 ЗНасл (обн., ДВ, бр. 60 от 1992 г.) няма срок за приемане на наследството – то може да се извърши по всяко време. Това обстоятелство създава пречки за нормалното развитие на процеса. При призоваването им като ответници лицата могат да правят възражения, че не са приели наследството и следователно не следва да участват в процеса. По този начин те могат да осуетят защитата на правата на ищеца, особено в случаите, когато се касае до облигационен иск, който се погасява по давност по чл. 110 ЗЗД. Всъщност това не е пречка за конституирането им като ответници, а възраженията в тази насока са по съществуващото на спора.

Следва да се изтъкне още, че ищецът не разполага с правната възможност по чл. 51 ЗНасл. Той не може да иска от районния съдия да призове наследниците и да им определи срок, в който да заявят приемат ли наследството, или се отказват от него. Това право принадлежи на заинтересованите и призовани към наследяване наследници.

С оглед на гореизложеното следва да се приеме, че ищецът не може да бъде поставян в по-неблагоприятно положение от правно задължените лица. Те не могат да черпят права от собственото недобросъвестно поведение, както и от евентуално пасивно поведение на съда.

Съдът е длъжен служебно да конституира като ответници по делото правоприемниците на починалия длъжник и да изпълни разпоредбата на чл. 131 ГПК.

В разглеждания случай предмет на делото е спорното материално субективно право. Образуваното производство не остава без предмет, когато претендираното право не съществува, защото не е възникнало или е било погасено по давност. Във връзка с погасителната давност, която спира да тече, докато трае процесът, относно вземането спрямо първоначалния ответник (починалия наследодател) тя запазва своето действие и по отношение на новите ответници, правоприемници на починалия.

Наследниците, които са приели наследството, съгласно чл. 49 ЗНасл отговарят за задълженията, с които то е обременено съразмерно дяловете, които получават (чл. 60, ал. 1 ЗНасл). В такъв случай като универсални правоприемници те по същество според мен признават вземането на кредитора ищец по предявения иск.

В такъв случай следва да се приеме, че по отношение на тях давността се прекъсва на основание чл. 11, б. „а“ ЗЗД. А отделно съгласно чл. 117, ал. 1 ЗЗД от прекъсването на давността започва да тече нова давност.

Що се отнася до спирането на погасителната давност по чл. 115, б. „ж“ ЗЗД, в правната теория се поддържа гледището, че започналата и изтекла давност до правоприемството преминава върху правоприемника. Изтъква се, че това правило не е изрично установено, но то следва от логиката на погасителната давност.³

Правилността на застъпеното становище може да се оспорва в случаите на универсалното правоприемство. При наследяването по закон наследниците могат да приемат по всяко време откритото наследство. Това тяхно поведение не е обвързано със срок и те могат да заявят правата си по чл. 49 ЗНасл и след изтичането на погасителния давностен срок по чл. 110 ЗЗД. Ако се приеме, че давността, която е започнала да тече до правоприемството, преминава върху правоприемника, може да се окаже, че тя вече е изтекла към момента на приемането и придобиването на наследството съгласно чл. 49 във вр. с чл. 48 ЗНасл. В такъв случай ще се окаже, че задължението на наследодателя се е погасило по давност и наследниците няма да носят отговорността по чл. 60 ЗНасл. При това положение правата на кредитора на починалия наследодател ще бъдат осуетени. Едва ли обаче е такава целта на правните механизми във връзка със защитата на накърнените субективни права на техните носители.

Затова считам, че погасителната давност спрямо наследниците, универсални правоприемници на починалия наследодател длъжник, следва да започне да тече от

³ **Таджер, В.** Гражданско право на НРБ. Обща част. Дял II. С.: Наука и изкуство, 1973, с. 367.

деня на приемането на наследството и неговото придобиване. Вземането по отношение на тях ще бъде изискуемо, когато те са упражнили правата си съгласно чл. 49 ЗНасл, и те носят отговорност за задълженията на основание чл. 60, ал. 1 ЗНасл (арг. от чл. 114, ал. 1 ЗЗД). В тези случаи въпросът за правоприемството на погасителната давност не стои нито при универсалното, нито при частното правоприемство. Тези проблеми са тясно свързани и с прекъсването на погасителната давност на основание чл. 116, б. „а“ ЗЗД. Всички тези въпроси са по съществуващото на спора в образуваното производство и подлежат на доказване съгласно чл. 154 ГПК. Впрочем прекъсването на погасителната давност на това основание и по отношение на починалия длъжник също подлежи на доказване с допустимите от закона доказателствени средства (чл. 164 и 178–180 ГПК).

Както вече беше изтъкнато, отказът на съда да изпълни задълженията, установени императивно в посочените по-горе разпоредби на ГПК, съставлява отказ от правосъдие – в случаите, когато съдът прекрати образуваното производство на основание чл. 130 ГПК.

Както е известно, правосъдието е неотменимо право на субектите, което те защитават по пътя на правораздаването при защитата на накърнените им субективни права.

Правосъдието е гарантирано от Конституцията и ГПК, в които са установени основните начала за това – принципите на законност, установяване на истината и задължението на съда да приеме и разгледа всяка подадена до него жалба и молба за защита и съдействие на лични и имуществени права (чл. 117, ал. 1 ГПК и чл. 2, 5 и 10 ГПК).

Гражданският процес е средство за защита срещу незаконсьобразното развитие на гражданските правоотношения и цели да възстанови тяхното законсьобразно състояние.⁴ Една от гаранциите за спазване на принципа на законност е допустимостта до обжалване на неправилните определения и решения на съдилищата. Този принцип не е последователно проведен на практика, с което се засяга и принципът за установяване на истината (чл. 121, ал. 2 от Конституцията на РБ и чл. 10 ГПК).

Обжалването на съдебните актове е предназначено да гарантира постановяването на правилни решения и затова ограничаването му е винаги съществено процесуално нарушение. Последниците са, че това може да доведе до отмяна на съдебното решение чрез касационното му обжалване или чрез извънредните способности за отмяна по чл. 303 и сл. ГПК в предвидените в закона случаи.

Същото важи и при обжалване с частна жалба на определенията и разпорежданията съгласно чл. 274 и 279 ГПК.

Известно е също, че защитата на накърнените субективни права се осъществява чрез правораздаването, което е процес на установяване на правата. Правораздава-

⁴ Сталев, Ж. Цит. съч., с. 25.

нето е обвързаността на съдията с действащото право, а правосъдието е задължението на държавата да осигури условия за точно, ясно и безпротиворечиво правораздаване.⁵ От това следва и изводът, че правораздаването е предпоставка за правосъдие. Както основателно изтъква Д. Радев, правосъдието се идентифицира със справедливостта. Тя може да бъде постигната само когато съдът осигури на страните възможност и им съдейства да упражняват предоставените им от закона права (чл. 9 ГПК). Следователно правосъдието е едно задължение на правораздавателните органи и затова отказът от правосъдие е недопустим.⁶ Това е гаранция, че ще бъдат защитени накърнените субективни права на техните носители и ще се постигнат целта на правото и неговото развитие.

⁵ Радев, Д. Теория на правораздаването. С.: Сиела, 2006, с. 112.

⁶ Пак там, с. 111.